

Jüri Talvet maailmaluule tõlgendajana¹

Lauri Pilter

Teesid: Tartu Ülikooli maailmakirjanduse professori, luuletaja, kirjandusteadlase ja hispaaniakeelse kirjanduse spetsialisti Jüri Talveti tõlketevuse viljade hulka kuulub luulet ja proosat nii sajandeid vanast Hispaania klassikast kui ka 20. sajandil või tänapäeval romaani keeltes või inglise keeles loodud teostest. Käesolev artikkel keskendub sellele, kuidas professor Talvet on tõlgendanud luule ja poeetika, kuid ka kirjandusajaloo, iseäranis barokk-kirjanduse alaseid küsimusi oma kirjandusteaduslikes esseedes. Vaadeldakse ka tema tõlketevuse mahtu ja tõlketöö põhimõtteid.

Märksõnad: võrdlev kirjandusteadus, poeetika, kirjandusajalugu, esseed, tõlkekirjandus

Jüri Talveti tõlketevuse haare

Lisaks oma rollile õppejõu, kirjandusteadlase ja kirjanikuna on professor Jüri Talvet ka kultuuriloolane, kes eeskätt tõlgendab Euroopa ühist kultuuripärandit läbi sajandite ja aastatuhandete. Tõlgendamisega on kaasnenud intensiivne tõlketevus, mille viljad kujutavad endast peamist tõendit selle kohta, milline on Talveti huvide ja pühendumuste haare maailmas loodud belletristika näiliselt lõputul väljal. Talvet alustas inglise filoloogina. Inglisekeelne kirjandusmaailm kui inglise keele laia leviku tõttu (teatud mõõndustega öeldes) üks mahult ja silmapaistvuselt suuremaid on jäänud alatiseks Talveti tegevuse üheks tugisambaks. Kuid õige ruttu asus ta ka hispaania ja iberomeerika kirjanduse uurimise ja tõlkimise juurde. Tunnistades ning hästi tundes prantsuse kirjanduse keskset ja klassikalist rolli uusaja Euroopas, huvitavad Talvetit rohkem äärealad – ja Pariisist vaadatuna on seda ka Pürenee poolsaar. Pühendumine hispanistikale võimaldas Talvetil süveneda Euroopa hiliskeskaja ja varauusaja kultuuri ja kirjavaramusse, jäädes samas elavasse ja tähelepanelikku kontakti uuemate, nüüdisaegsete ilmingutega globaalses kirjandusmaailmas. Just Talveti noorusajal puhkes „Ladina-Ameerika kirjanduse buum“, mis eelkõige seostub maagilise realismi nimetuse all tuntud vooluga. Ladina-Ameerikas 20. sajandil tekkinud süntees ürgselt põlismaisest ja modernsest kultuurist (viimase puhul eriti prantsuse sürrealistide viljastavast mõjust) ärgitas kaasa mõtlema ja osalema 20. sajandi modernistlikus loometöös. Mingeid analoogiaid Hispaania ja Ladina-Ameerika kultuuri eripäraga võis leida ka Eesti ajaloolisel pärandil, eri kihistustel šamanistlikust Idast ja tsiviliseeritud Euroopast. Hispaania modernse luule klassik, Federico García Lorca (1898–1936), kelle loomingus ühinesid ligi tuhandeaastaste mustlasromansside, moodsate sürrealistlike loomevõtete ja 17. sajandi hispaania barokkluule mõju-

¹ Artikli valmimist on toetanud HTMi uurimisprojekt „Eesti kirjandus võrdleva kirjandusuurimise paradigmas“ (IUT20-1).

tused, aitas samuti kaasa Talveti võimele ühendada ärksus oma kaasaja suhtes sügavate teadmistega muistsetest kultuurikihtidest. Oma esimese monograafilise artiklikogumiku² „Hispaania vaim“ artiklit „Baroki liikumatus ja dünaamika“ (esmakordselt ilmunud ajakirja „Looming“ 1987. aasta 6. numbris) alustab Talvet järgmiselt:

XX sajandi jätkuvat huvi baroki vastu ei ole vist võimalik seletada teisiti kui teatavate vaimsete ühissituatsioonidega meie sajandi [s.t 20. sajandi – L. P.] ja XVII sajandi vahel. Vene uurija Dmitri Lihhatšov osutab õiglaselt puudustele Čiževsky skeemis, mille järgi kultuuri ajaloolise arengu jada Euroopas moodustab otsekui vastandumiste ja eituste siksaki ja samas kaks suurt, tunnetuslik-väljenduslikke lähedusi sisaldavat faasi:

[---] Midagi vaistlikult aimatavat Čiževsky skeem siiski tabab, ja see on nähtavasti tõdemus, et hoolimata kogu sisemisest mitmekihilisusest on väljenduslik otsing kultuuris olnud seotud kord materiaalsema ja konkreetsema, kord ideaalsema ja abstraktsema algega. Et suur osa XX sajandi kunsti tunnistab ebavaliselt jõulisi püüdeid filosoferumise, reaalsuse mõtestamise, sümboliseerimise ja abstraheerimise suunas, siis poleks raske nüüdse barokihuvi tagamaid seletada juba kas või sel pinnal.

Edasi võiks barokile osaks saanud tähelepanu põhjusi otsida nähtuse enda sisemisest vastuolulisusest, vähesest allumisest sirgjoonelistele skeemidele. Võrreldes barokiga on renessansi, klassitsismi, valgustuse, – samuti mitmete XX sajandi kultuurinähtuste määratlus olnud märksa üksmeelsem. XX sajandit köidab keerulisus ja sügavus, seda enam on märgatud ühekülgust, mis baroki tõlgenduses valitses eelneval kahel sajandil. (Talvet 1995 [1987]: 133.)

Kasutatud tsitaat võib aidata mõista, miks Jüri Talvetit ennastki, kelle kujunemisaastad jäid 20. sajandi 50.–60. aastatesse, on üha huvitanud baroksed kalduvused kultuuris ja kirjanduses. Euroopa kultuuris ja kirjanduses eksisteerisid 17. sajandil kõrvuti kaks epohhi – barokk ja klassitsism. Oma pika kirjandusliku tegevuse jooksul, mis algas 1970. aastate esimesel poolel, on Jüri Talvet korduvalt juurelnud barokk-kirjanduse tähenduse, seejuures sajandeid vältavate mõjude üle. Kõige võimsamalt ja eredamalt avaldus barokk Hispaanias. Talvet paistab eelistavat barokki klassitsismile. Üheks põhjuseks võivad olla juba ülalpool esitatud Dmitry Čiževsky skeemis täheldatud baroki analoogilised tunnusjooned hilisema kultuuriepohhi, romantismiga – viimane aga andis otsustava tõuke ja vormi selle kujunemisele, mida tunneme eesti kultuuri ja kirjandusena. Baroki ja romantismi ühisosa tundub olevat eelistuse andmine looduslikele tungidele, mõningane skepsis mõistuseusu suhtes. Ranges klassitsismis on väga vähe ruumi sellele, mida nimetatakse loometungiks – joovastav

2 Koos 2015. aastal ilmunud kogumikuga „Luulest“ on neid kokku kolm.

loomingulisus on eeskätt romantismile iseloomulik püüdlus. Ühtlasi on romantismile omane usk looduse üleüldisse headusse, mida kontseptuaalselt küpsemad autorid jäägitult jagada ei saa. Kontseptuaalsus luules on teaduse aspekt luules – see on teadmine maailma ratsionaalselt-loogilisest seletatavusest, teadmine, mis jätab kujutluslennule ruumi seal, kus tavapärase teaduslik loogika enam vilja ei kannu. Romantikud, näiteks Victor Hugo, ülistasid Shakespeare'i, keda nad seadsid esiplaanile kui suurimat romantikut. Kuid Shakespeare on renessanssautor, kelle küpsete dramade valulised pinged ja tunglev keelekasutus on seostatavad kohe järgnenud epohhi, barokk-kirjanduse tippudega. Barokk-kirjanduse retooriline ratsionalism, „kogu loogika on ümbritsetud retoorikast, troopidest, sõnamängudest, metafooridest“ (A. Morozov; tsit Talvet 1995 [1980]: 67), kütkestab ka Jüri Talvetit, kes ilmselt just sellises loomelaadis adub kõrgema järgu realismi, oma aja terviktaju kõige paremini edastavat kunstilist meetodit, milles üksiku isiksuse teadvus keele kaudu elukõiksusse sukeldudes peegeldab igavese looduse ja inimese kui selle osa muundumiste väärdumatut loogikat.

Talveti tõlgenduste põhi, et mitte öelda: tema vaimne kodu on 17. sajandis. Talvetile ei piisa eestikeelset kultuuriruumi alates eesti kirjanduse tekkimisest valdavalt mõjutanud teutooni vaimupärandist, mõjudest, mille algus kirjasõnas kuulubki 17. sajandisse – Georg Mülleri jutlustesse ja eestikeelse kunstluule algusesse. Talvet püüdleb Eestis või ajaloolisel Liivimaal elamise ja tegutsemise ahistusest välja filoloogi kombel ühes keeltega, mis Balti mere idakaldalt vaadates ääremaistena Atlandi ookeani küündivaid Euroopa piire kompavad – hispaania ja teiste iberia keeltega. Tegu on justkui eesti kultuuriruumi kolmanda avardumisingiga – saksa, vene ja soome mõjudele 20. sajandi algul järgnenud orientatsiooni Prantsusmaale ja Itaaliale täiendab Talvet veel kaugemate, kuid siiski Euroopat esindavate keelesfääridega. Muidugi on talle selles ettevõtmises teiste seas eeskujuks saksa romantikud, kes hispaania barokk-kirjanduse esimestena maailmakirjanduse panteonile tõstsid. Ja osati saadab Jüri Talvetit otsingutes endiselt ka inglise keel, seda oma esialgses, Mandri-Euroopa suhtes insulaarses ja perifeerses olemuses – inglise keel, mida peetakse sõnavaralise ehituse poolest germaani-romaani hübriidkeeleks ning mille lai ulatus ja valitsev seisund on kõigest suhteliselt napi hiljutise ajalooperioodi – 16. sajandi reformatsioonile järgnenud aastasadel toimunud muutuste ilming. Talveti filoloogiline kuulmine eelistab õhulisemaid ja otsekui lendlevamaid fonoloogiaid kui saksa ja küllap ka ladina keelele – keeli, milles leiduks viimastest rohkem petlikku ahvatlust, aga ka sütitavust. Hispaania keelt tajub professor Talvet arvatavasti iseäranis elusa keelena. Ta on osutanud hispaania lauseehituse suurele vabadusele ja paindlikkusele erinevalt enamikust Lääne-Euroopa suurkeeltest, kuid sarnaselt eesti keelega (Talvet 2014b: 28).

Talveti vaimumissioonis avaldub laiemas mõttes sama taotluse tõdemus, mis Juhan Liivi luulekillus: „Kui heidab süda riimi ahela / saab ilm kord nooremaks!“ Soovi korral võib igatsuses ja luuleteos, mis püüdleb keele elususe järele, näha seoseid keldi müstikutega, muistsetesse keldi põimmustritesse kätketud igimuutuvuse ideega. Talvet on oma pikimas luuletu-

ses „Eesti eeleegia“ 1997. aastal võrrelnud eesti keele vähest tuntust keldi keelte üldise mõistetamatusena (Talvet 2014a: 90). Kunagi suuremat osa Kesk- ja Lääne-Euroopast asustanud keldid on oluliseks substraadiks enamikule antiigijärgsetele Euroopa rahvastele. Pürenee poolsaarelt on Talvetile üks südamelähedasemaid kultuure Hispaania loodenurgas asuv Galicia, mille paljud elanikud tunnevad uhkust oma rahva väidetava iidse keltibeeri päritolu üle. Talvet on olnud lähedalt seotud galeegi kirjandusteadlastega. Ta oskab galeegi keelt arusaamise tasemel. Üheks tõendiks Jüri Talveti Galicia-huvist võib sobida eesti-, galeegi- ja ingliskeelse nüüdisaja eesti luule antoloogia ilmumine tema ja Arturo Casase toimetatuna 2002. aastal (Talvet, Casas 2002). Eesti ja Galicia puhulgi paistavad Talvetit köitvat analoogiad nende maade geograafilises ja kultuurilises ääremaisuses.

Nagu Talvet oma esimese eestikeelse artiklikogumiku „Hispaania vaim“ saatesõnas rõhutab, tohib see vaim olla ainult vabaduse vaim (Talvet 1995: 9). Eestlasena pürgib Talvet välja saksa vaimusuundumustel põhineva kultuuriruumi kitsusest, kuid hispanistina, kes võib tunda end Pürenee poolsaarel või Ladina-Ameerikas (peaaegu?) sama kodus kui Eestis, mõistab ta kahtlemata hinnata saksa ja saksamõjulise eesti kultuuri tugevust: talupojahämarikust tõusvat usku teadmiste valgusse, korraarmastust ja korrapäratunnet, kindlust oma juurte tunnetamises ja hoidmises samal ajal erksa avatusega teistsugustele kultuuridele, vahel lausa alandlikku põhjalikkust pühendumisel kavandatud töödele, vaimsust, mida valvab, mõõdab ja ohjab austus kirjaoskuse vastu.

Quevedo ja Góngora

1987. aastal ilmus Jüri Talveti koostatuna ja tõlgituna eesti keeles Hispaania kontseptistliku barokluule klassiku Francisco de Quevedo (1580–1645) luulekogu „Valik luulet“, milles tõlkeid täiendas koostaja põhjalik saatesõna. Valdav osa tõlgitud luuletusi on sonetid, mis mõtisklevad kujundipingsalt elu, aja möödumise ja surelikkuse üle. Mõningad luuletused eristuvad maitsekuse piire kompava kujundikogumiga. Nagu tõlkija joonealustes märkustes mainib, on tõenäoliselt tegu Quevedo satiiriga kaasaegse õpetatud luule moevoolu, nn kultismi ehk kulteranismi viljelejate, eeskätt selle peaesindaja Luis de Góngora y Argote stiilivigurite pihta.

Kirjutises „„Enda“ piiride ületamisest luules“ arutleb Jüri Talvet võimaluste üle võtta hispaania baroki luuleteooriat abiks tänapäevase luule tõlgendamisel. Otsides võtit 20. sajandi lõpukümnendite eesti luule kinnistunumate autorite – Andres Ehini, Jaan Kaplinski, Ene Mihkelsoni, Hando Runneli, Mari Vallisoo, Juhan Viidingu poeetika avamiseks, teeb ta seal juttu Baltasar Graciáni (1601–1658) mõistest *agudeza* ehk vaimuteravus, mis on kontseptistliku luuletõlgenduse lähtekohti (Talvet 2005: 298–299). Artiklis „Quevedo“ kirjutab Talvet:

Quevedo eluajal käis äge poleemika kontseptistide ja hispaania baroki teise peavoolu, kult(eran)ismi (= gongorismi) esindajate vahel. Kontseptistide eesotsas oli Quevedo, kultistidel omakorda ajastu suurimaid lüürikuid Luis de Góngora (1561–1627). Kultismi (sõnast *culto* – haritud) aluseks oli viimistletud kujund,

rohkete mütoloogiliste vihjetega ja ebatavaliste neologismidega peen ja erudeeritud väljendus. Põhirõhk oli kujundil, pildi kvaliteedil – mitte niivõrd ideedega vaimutsemisel, nagu seda harrastasid kontseptistid.

Kirjanduslik lahing kontseptistide ja kultistide (sealjuures iseäranis Quevedo ja Góngora) vahel võttis ajuti vägagi terava ilme, käiku lasti kõik relvad, pilke ettekäändena kasutati tihti puhtisiklikke seiku. Teravmeelsuses ja pilkehimus ei jäänud Góngora põrmugi maha Quevedost, Quevedo omakorda võis oma eruditsiooniga üle trumbata isegi Góngora enese, väiksematest kultistidest rääkimata. (Talvet 1995 [1985]: 160.)

Talvet lisab küll, et uuemaaegne kirjandusteadus enam kultismi ja kontseptismi, omal ajal palju vaimupiike ristanud luulevoolu selget vastandamist ei poolda, eelistades vaadelda nende ühisosi, kuid esitagem siiski definitsioonid, milles avalduvad nende voolude eripärad. Usutavasti on need kõnekad luule kohta üldiselt.

Kultism ahk kulteranism ehk gongorism on eriti peen, erudeeritud, kujundlik stiil; rohkem kui kontseptismile on sellele omane viskumine meelemuljetesse, asjade „sisse“ minek, piiramatute kujunditele või kujutlustele andumine, usaldades objektide nähtumuslikku külge; keeleline väljendus, mis on keskendunud sõnaloomele, verbaalsele mängule.

Kontseptism on ideedega ja nende paradoksidega mängiv stiil; ühendab meelelisema kujutluse ja mõisted ehk kontseptid tasakaalustatud selguseks.

Aristoteles ütleb oma teose „Luulekunstist“ 22. peatükis: „Sõnastuse voores on olla selge ja mitte madal“ (Aristoteles 2003: 48). Niisugune kultismi ja kontseptismi eristamine toob muidugi esile pigem kaks igavikulist vastandlikku külge kirjanduslikes stiilides, mis taotlevad omal viisil selgust ilma madaluseta. Eristusest on välja jäetud üht-teist neile kahele kui ajaloolisele voolule iseloomulikkude – peamisena Góngora enese loomingust tehiskujundite seotus autonoomse mütoloogilise kujundisüsteemiga, ja seegi, et mõlema voolu tunnuseid võis leida kõigil tollastel poetidel. Kuid ehkki Jüri Talvet nimetab Góngorat kõhklematult hispaania barokklüürika geeniusseks (Talvet 1995 [1978]: 261) ja rõhutab tema määravat mõju Hispaania 1927. aasta luuletajate põlvkonnale, mis aitas puhkeda muuseumis García Lorca ainulaadselt säraval andel, on Talvetile ilmselt siiski lähedasem Quevedo satiir. Nagu autor ütleb: „Quevedo poeetika eripära on äärmuste kokkusulatamine, poeetilise distantsi ühendamine distantsitusega, idee kõrvutiasetus sensuaalse kujundiga – mitte ainult reaalsuse kaemus või mäng reaalsusega, vaid ka selles osalemine“ (Talvet 1995 [1985]: 169). Jüri Talveti tõlgitud ja koostatud Quevedo luuleraamatust leiame soneti:

ÜHELE TRÜKITUD TRAKTAADILE, MILLE KEEGI HIRMUÄRATAV LOBISEJA KIRJUTAS
ÕPETATUD STIILIS

Sain lugeda ma koidikute algeist
ja päeva raugest, rammast sädelusest
ja tunni tuleriidast, ehitusest

ja tõusust, roosjalt õhetavaist palgeist

ja purpurist ja lõkkeist verevvalgeist

ja laipja päikse surmaväsimusest

ja süte hõoges kuugi küütleusest

ja varjudest ja hämarustest kalgeist

ja taevanõost, mis kokku rullis nahku,

ja tähest tõbisest, näol kalbe vära,

kristaljaist lätteist, talitsevaist vahku.

Ja kõik see oli neitsi peie pära,

tark teadus, millest laibalehk ei lahku,

lilled ja sära, käratsus ja plära.

(Quevedo 1987: 125.)

Neis värssides ei esine haikulikku kergust ja õrnust, mille viljelemist professor Talvet on mujal väärtustanud. Lugejat rabavad ennekõike mitmed küsimused: tõlge tundub hea, kuid kas see on üldse hea luule? Kas selles luuletuses on ülekaalus siirus või ironia, teesklus või satiir? Selgub, et autor on pilganud siin kellegi teise, ilmselt Góngora enda luuletamise stiili (selliseid luuletusi, milles jämedus ja peenus veelgi kontrastsemalt esile tõusevad, on nimetatud kogus teisigi). Kujundeid tuleb nagu küllusesarvest, kuid just seda kujundite laviini ongi ilmselt pilgatud; kujundid tundusid jaburad, pentsikud ja vähemaitsekad, kui nad ühtlasi ei oleks peened, läbimõeldud ja väljapeetud. Nad mõjuksid nagu fantaasiat alistavad mõisted, kui nad samal ajal ei ergutaks kujutluslendu. Lühidalt öeldes: selles luuletuses on koos sõnakunst oma kõige andunumas kujundlikus, meelelises joovastuses ja teaduse kontseptuaalsus oma mõtteid ragistavas ranguses.

Selline luuletus nagu professor Talveti kõnealune tõlge Quevedost näitab, et luule võib olla unustamatu. See näitab, et luule ei ole teaduse või kontseptuaalsuse vastand ega lahjendus, vaid tegelemine luulelise mõtlemisega võib olla tegelemine ühe kõige olulisemaga, milleks inimeseks sündinu ja kasvanuna üldse on võimalus antud: mõtlemise keelelise ehitusega, mis on ühine kõigile inimestele. Kontseptid, kujundid ja ideed on luulelise mõtlemise ehituskivid. Inimsugu kasutab oma mõtlemises kujundeid ja/või kontsepte ja täidab nende kahe erinevuse ideedega. Säärane on luule kui teadus: luuleteooria, milleni jõudis 17. sajandi Hispaania filosoof Baltasar Gracián ja mida professor Talvet on sügavuti uurinud ja tunnetanud.

Luule paradigma

Talveti poeetika – niihästi teorias kui tema enese luulelooming – on tugevasti rajatud ideeliste paradokside kõrvutamisele. Selles võib näha Talveti lähedust kontseptismile, igal juhul jõulist kontseptuaalsust. García Lorca nimetas Góngorat tunnustavalt „oma meelte professoriks“ (Kaalep 1980: 284). Seda on osati ka professor Talvet, kuid mitte ainult. Selleks, et luule oleks avaramalt mõistetav, peab ta olema piisavalt ebaisikuline, mida tagab kontseptuaalne selgus. Nagu professor Talvet artiklis „Moe, ofitsialismi ja vastupanu ebamugav koosolu Ida-Euroopa Balti perifeerias: K. J. Petersoni luule algupärast“ Juri Lotmanit tsiteerides märgib, on luulele omane struktuurilis-semantiline kood „paradigmaatiline“, sama ajal kui proosa puhul on see pigem „süntagmaatiline“ (Talvet 2015: 15). Sõna *paradigma* tähendas vanakreeka keeles algselt „näitlikustavat kõrvutamist“ ja just seda teeb Talvet kavakindlalt nii luuleteoreetiku kui luuletajana. Ta kõrvutab tõeluse eri plaane: psüühilisi ja sotsiaalseid. Nendest kõrvutustest sünnivad tervikud, mis üllatavad nendes ootuspäratult avalduva loogikaga ja mis tulevad midagi meelde – eelkõige elu ja elus olemise valu ja ilu. Talvet püüab talitseda õpetatud luulet – üldse luulet – kahjustavat sõnavohta, stiili kunstlikku leiutamist kunstilise leidlikkuse asemel. Sõnad *ideeline* ja *eideetiline* on vanakreeka sõnatüvede kaudu suguluses. Vaimuteravus, millega luuletaja kõrvutab otsekui kummastavas unenäos näiliselt kokkusobimatuid kujundeid, sedasi, nagu und nägev aju, teadvuses uut korda luues, asjade ja asjalugude varjatud loogika ilu esile tuues, ühendab endas keelelis-mõttelisi plaane ehk ideid ühelt poolt ning vaimulendu ärgitavaid meelepilte – eideetilisi muljeid teiselt poolt. Talveti enese luules leidub küll verbaalseidki mänge, kuid põhiliselt mängib ta mõistelisel tasandil. Otsustus sõltub aga ka vaatepunktist. Lugejale, kes eesti keele ilusse ja igavikulisusse usub, mõjub Kristian Jaak Petersoni loomingu jäävvalt päevakajalisena nagu Dante Alighieri sõnakunst (Talvet 2015: 21). Inimesele, kes eesti keele püsiväärtusesse ei usu, tundub Petersoni loomingu oma pärismaises mütoloogilisuses hermeetiline nagu Góngora värssteosed.

Kokkuvõtteks

Jüri Talveti tegevust laia- ja sügavahaardelise eesti vaimuinimesena ja teiste vaimuinimeste julgustajana on raske üle hinnata. Tuginedes põhjalikule haridusele terve kristliku Euroopa, iseäranis hiliskeskaegse ja varauusaegse Pürenee poolsaare kultuuris, on ta jäänud avatuks paljule värskele ja vaimuvirgutavale, mida tänapäeva kirjandus pakub. Kõigest aasta pärast Quevedo luulevalimiku avaldamist, 1988. aastal ilmus tema tõlkes luulekogumik „lõhise lootuse tagasitulek: kuuba nüüdisluulet“. Quevedo rangete värsivormide asemel kohtame seal ülekaalukalt whitmanlikku söakasammulist vabavärssi. 67 sonetti ja muud traditsioonilisemat luulevormi Quevedo luulevalimikus tõlkis Talvet puhaste riimidega ning on riime mingil määranud rakendanud hiljemgi (Petrarca, ameerika ja provansi luule tõlgetes). See-eest kaks Hispaania kuldajastu draamaluule pärlit, Pedro Calderón de la Barca „Suur

maailmateater“ ning Tirso de Molina „Sevilla pilkaja ja kivist külaline“ (mõlemad ilmunud 2006. aastal) on teadliku taotlusena tõlgitud riimideta. Selle suhtes, et suurte indoeuroopa keelte riimluulet tasuks ja oleks tõhusalt võimalikki eesti keeles riimidesse tõlkida, on Talvet avaldanud 21. sajandi alguses tugevat skepsist (vt näiteks artikkel „Eesti luule: riimides mõtlemise ahvatlus ja vaev“ kogumikus „Luulest“, Talvet 2015: 155–176), tunnustades küll minevikus esinenud haruldaselt edukaid õnnestumisi nagu August Sanga tõlked, samuti Ain Kaalepi 1962. aastal ilmunud tõlge Lope de Vega näidendist „Sevilla täht“, mis järgib täielikult algupärandi keerukaid riimiskeeme ja värssi silbilist pikkust (Talvet 2005: 186–187).

Barokkluule klassikale järgnes 20. sajandi avangardism, kuid professor Talvet suudab märgata ja teistele tutvustada neis samaväärseid mõõtmeid, näidata ühiseid sügavamaid juuri. On selge, et kõneledes kuuba klassiku Alejo Carpentieri eeskujul neobarokist kui sobivast meetodist imelise tõeluse vahendamiseks, ei pea Jüri Talvet silmas tagasiminekut nelja sajandi taguste esteetiliste piiride juurde, vaid edasiminekut mineviku pärandi tundmaõppimise kaudu. 21. sajandil on Tartu Ülikooli Kirjastuse sarjas „Kaasajaluule“ ja ajakirjas Akadeemia ilmunud rikkalikult professor Talveti tõlkeid uusimast maailmaluulest, rumeenia, prantsuse, hispaania, ameerika autoritelt. Jüri Talvet ergutab inimesi teenima ilumeelt ja tema õpilastena ning kolleegidena võime tõdeda, nagu ta ise 1977. aastal kirjutas katalaani poeedi Salvador Espriu kohta: kirjutada (ja tõlkida) luulet on töötada inimeste heaks (Talvet 1995 [1977]: 281).

Niisuguse tõdemuse alusel tuleb arvatavasti tõlgendada Jüri Talveti tegevust tõlgete (ligi 25 tõlkeraamatut), saatekäsitluste (kokku umbes 50 ulatuslikku, filosoofilise kallakuga eesvõi järelsõna maailma kirjandusklassika tõlkekõidetes, kõige rohkem hispaaniakeelsest kirjandusest) ja arvukate teadusartiklite autorina, kirjandusuurimise ja tõlketööde korraldaja, kommenteerija ja hindajana, nagu ka luuletajana. Professor Talveti tõlgete keeleliselt, ajalisel ja ruumiliselt avarat haaret ilmestab alljärgnev loetelu, milles on esitatud üksnes raamatu kujul ilmunud tõlked võõrkeeltest eesti keelde.

Hispaania keelest eesti keelde

- Ramón Gómez de la Serna, „Gregeriiad“ (Tallinn: Perioodika, 1974)
- Mario Vargas Llosa, „Kutsikad“ (Tallinn: EKP Keskkomitee Kirjastuse trükikoda, 1975)
- Vicente Aleixandre, „Südame ajalugu“ (valik luulet; tõlkinud Ain Kaalep ja Jüri Talvet; Tallinn: Loomingu Raamatukogu, 1978)
- Pío Baroja, „Vagabund Elizabide“ (tõlkinud Asta Põldmäe ja Jüri Talvet; Tallinn: Perioodika, 1979)
- Gabriel García Márquez, „Kadunud aja meri“ (Tallinn: Loomingu Raamatukogu, 1980)
- „Tormese Lazarillo elukäik“ (Tallinn: Eesti Raamat, 1983)

- Onelio Jorge Cardoso, „Mulle meeldib meri“ (Tallinn: Perioodika, 1985)
- Francisco de Quevedo, „Valik luulet“ (Tallinn: Eesti Raamat, 1987)
- Fayad Jamís, Eliseo Diego, Roberto Fernández Retamar, Francisco de Oraá, „Iidse lootuse tagasitulek: kuuba nüüdisluulet“ (Tallinn: Eesti Raamat, 1988)
- „Maputše, kes ronis vulkaanile: Tšiili indiaanlaste muinasjutte täiskasvanuile ja vanemale koolieale“ (Tallinn: Kunst, 1991)
- Baltasar Gracián, „Käsioraakel ja arukuse kunst“ (Tallinn: Eesti Raamat, 1993)
- „Keskaja hispaania luule“ (valinud Arthur-Robert Hone ja Jüri Talvet. Tõlkinud Jüri Talvet; Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 1998)
- Pedro Calderón de la Barca, „Elu on unenägu“ (Tallinn: Kunst, 1999)
- Harvey Lee Hix ja Josep Carles Laínez, „Postmodernseid postskripte“ (inglise ja hispaania keelest tõlkinud Jüri Talvet; Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus 2001)
- Pedro Calderón de la Barca, „Suur maailmateater“ (Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2006)
- Tirso de Molina, „Sevilla pilkaja ja kivist külaline“ (Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2006)
- Carlos Vitale, „Kohaühtsus“ (Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2008)
- Marian Raméntol, „Mu mürgine arm, mina ei ole loogika“ (Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2012)

Katalaani keelest eesti keelde

- Salvador Espriu, „Labürindi lõpp“ (tõlkinud Ain Kaalep ja Jüri Talvet; Tallinn: Perioodika, 1977)
- Salvador Espriu, „Mere ääres mul oli kodu...“ (tõlkinud Ain Kaalep ja Jüri Talvet; Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1994)
- Jordi Cervera Nogués, „Ära puuduta mind“ (Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2010)

Inglise keelest eesti keelde

- Harvey Lee Hix, „Kindel kui linnulend“ (Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2007)

Prantsuse keelest eesti keelde

- Athanase Vantchev de Thracy, „Vinum mysticum“ (Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2011)

Neile lisanduvad arvukad üksikluuletuste või väiksemate luulevalikute tõlked ajakirjades ja antoloogiates, põhiliselt hispaania ja inglise (eriti suures mahus professor Talveti koostatud „Ameerika luule antoloogias“), aga ka näiteks provansi keelest; ning lühemate proosatekstide tõlked, nagu näiteks Fernando Pessoa „Rahutuse raamatu“ katkendid portugali keelest. Siinkohal pole loetletud tõlkeid eesti keelest inglise keelde või eesti kirjanduse vahendusi hispaania keelde, mis on sündinud tõlkijate koostöös Jüri Talvetiga.

Kirjandus

Aristoteles 2003. Luulekunstist. Vanakreeka keelest tõlkinud ja kommenteerinud Jaan Unt. Tallinn: Keel ja Kirjandus.

Kaalep, Ain 1980. Peegelmaastikud. Luuletõlkeid. Tallinn: Eesti Raamat.

de Quevedo, Francisco 1987. Valik luulet. Koost ja tlk J. Talvet. Tallinn: Eesti Raamat.

Talvet, Jüri 1995. Saateks. – Hispaania vaim. Tartu: Ilmamaa, lk 7–10.

Talvet, Jüri 1995 [1977]. Salvador Espriu katalaani luuleloos. – Hispaania vaim. Tartu: Ilmamaa, lk 270–281.

Talvet, Jüri 1995 [1978]. Vicente Aleixandre. – Hispaania vaim. Tartu: Ilmamaa, lk 261–269.

Talvet, Jüri 1995 [1980]. Barokkesteetika „Guzmán de Alfaraches“. – Hispaania vaim. Tartu: Ilmamaa, lk 63–71.

Talvet, Jüri 1995 [1985]. Quevedo. – Hispaania vaim. Tartu: Ilmamaa, lk 155–174.

Talvet, Jüri 1995 [1987]. Baroki liikumatus ja dünaamika. – Hispaania vaim. Tartu: Ilmamaa, lk 133–154.

Talvet, Jüri 2005. Tõrjumatu äär. Tartu: Ilmamaa.

Talvet, Jüri 2014a. Eesti eeleegia ja teisi luuletusi. 1981–2012. Tartu: Ilmamaa.

Talvet, Jüri 2014b. Kümme kirja Montaigne'ile. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Talvet, Jüri 2015. Luulest. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Talvet, Jüri, Arturo Casas (toim) 2002. Vello ceo nórdico: antología da poesía estonia contemporánea: edición trilingüe estonia-galego-inglés; selección e versión inglesa de Jüri Talvet e H. L. Hix; versión galega de Manuel Barbeito. Santiago de Compostela: Universidade de Santiago de Compostela.

Lauri Pilter – PhD, Tartu Ülikooli maailmakirjanduse õppetooli vanemteadur. Tema uurimisalad on Lääne-Euroopa keskaja ja varausaja kirjandus, 20. sajandi esimese poole modernism ja nõukogudeaegne kirjanduspärand.

E-post: lauri.pilter[at]ut.ee

Jüri Talvet's Interpretations of World Poetry*Lauri Pilter***Keywords:** comparative literary science, poetics, history of literature, essays, translations

Jüri Talvet (born in 1945) is a poet and a scholar of comparative literature, Chair Professor of World Literature at the University of Tartu. His numerous translations of poetry and poetical fiction from the Romance languages and, to a lesser extent, from English, reflect his views on world poetry. Those views are also expressed in his theoretical writings from the years of 1977 to 2015. Having studied English literature as the main subject at the University of Tartu, he early developed an interest in Spanish, in other Iberian languages, and in the Iberoamerican literatures. His translations from that area include works from medieval and early modern literature as well as notable literary achievements from the 20th century and the contemporary era. Talvet's interpretations of Federico García Lorca and the "Latin American boom" authors are supported by profound insights into the philosophy, aesthetics, and poetics of the 17th century Spanish Baroque literature, known as the literary Golden Age of Spain. The influence which Talvet's activities have exerted has widened the horizons of Estonia's literary culture: while in the early 20th century, the previous German, Russian and Finnish leanings were supplemented by orientations to, and translations from, French and Italian literatures, Talvet has helped to enrich the Estonian literary landscape with the mentality and traditions of even more distant language areas, such as Castilian (Spanish), Catalan, Galician, Portuguese, and the Latin American countries. In the section "Quevedo and Góngora" of this article, Talvet's interpretation of some of the key issues of dispute in the Baroque literature of Spain are studied, based both on his theoretical essays and on his translations of the poetry of Francisco de Quevedo. Talvet has attempted to use the terms of the Baroque philosopher and writer Baltasar Gracián, *agudeza*, *concepto* (definable approximately as "conceit" or "wit") and *conceptismo*, for the analysis of the late 20th century Estonian poetry. On that background, definitions of *conceptismo* and *cultismo* (the other main school in Spanish Baroque poetry) are offered in this article, with implications that those definitions may have for understanding different styles and methods of poetry in general, and the characteristics of Talvet's own poems and poetry translations in particular. To escape diffusion in pure sensuality and verbal indulgence, poetry has to rely on concepts as well as images. Talvet's interpretations of poetry and poetical thinking are found to be close to *conceptismo*, or with a considerable amount of conceptuality inherent to them. The juxtaposition of paradoxical ideas from different levels of reality, social and psychic, is seen as the essential poetical method that Talvet refers to as he defines, quoting Yuri Lotman, the structural-semantic code of poetry as being "paradigmatic". In the final section of the article, Talvet's 23 book-length published translations are listed, including translations from Spanish, Catalan, English and French. The list does not include numerous translations of single poems or cycles of poetry that have appeared in literary journals, nor his contributions to anthologies of poetry, nor the translations from his native Estonian into a foreign language, such as Spanish or English, in which he has participated. His translations encompass lyrical works as well as fiction and plays. Talvet has translated classical European poetry, such as the sonnets of Petrarch and Quevedo and Provençal poems, as well as the rhymed poems of American poets into Estonian with complete metrical correspondence and full rhymes. However, in the latest decades Talvet has expressed scepticism in the sense and feasibility of attempting to convey the rhyming complexities of the major European literatures into Estonian, a language with a considerably smaller potential for finding full rhymes. Accordingly, his three translations of Spanish Baroque

drama (by Calderón and Tirso de Molina) employ a liberal method of versification. In all his versatile activities as a poet, a translator, and a theorist of poetry, Professor Talvet has shown great devotion to developing and cultivating aesthetic values. A lot of his colleagues and students have benefited from his friendly advice. Thinking of his contributions to Estonia's literary tradition, one may repeat and paraphrase the sentence that he used for the conclusion of his essay on the Catalan poet Salvador Espriu in 1977: "to write (and to translate) poetry is to work for the benefit of the people."

Lauri Pilter – PhD, Senior Research Fellow of world literature at Tartu University. His fields of research include the medieval and early modern literature of Western Europe, early 20th century modernism and the literary heritage of the Soviet era.

E-mail: lauri.pilter[at]ut.ee